

سنجش کیفیت محیط اجتماعی و فیزیکی محلات مسکونی با رویکرد رضایتمندی سکونتی (مطالعه موردی: شهر رشت)^۱

شمیلا الله‌یاری اصلی‌ارده^۲، مریم جعفری مهرآبادی^۳ و اصغر شکرگزار^۴
تاریخ وصول: ۱۳۹۶/۴/۱۵، تاریخ تایید: ۱۳۹۶/۸/۲۱

چکیده

سنجش کیفیت سکونتی به‌عنوان بخش مهمی از کیفیت زندگی، به مثابه ابزاری برای ارزیابی سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های شهری است تا زمینه‌ای برای اقدامات آینده فراهم آورد. بنابراین این پژوهش بر کیفیت محیط اجتماعی و فیزیکی محلات مسکونی شهر رشت متمرکز شده که با استفاده از رویکرد رضایتمندی سکونتی در قالب تکمیل پرسشنامه میدانی، به‌روش توصیفی-تحلیلی و از نوع پیمایشی انجام گرفته است.

پایایی پرسشنامه توسط آلفای کرونباخ سنجیده شده و داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و روش‌های آماری همچون تحلیل مسیر و آزمون T تک‌نمونه‌ای تحلیل شده‌اند. براساس نتایج حاصل، در محیط اجتماعی، شاخص‌های مسئولیت در قبال سرزندگی محله و اعتماد به کسبه در بهترین شرایط و شاخص‌های حقوق کودکان، حقوق حیوانات و تمایل به ماندن در محله در صورت کسب شرایط اقتصادی بهتر، در سطح نامطلوب قرار گرفته‌اند و در محیط فیزیکی، شاخص‌های نظافت معابر محله و نظافت مردم در محله در مطلوبترین وضعیت و شاخص‌های کیفیت مبلمان شهری در محله، وجود درختان و سایه آنها، ایمنی مربوط به تردد اتومبیل، آسفالت و سنگفرش معابر و زیبایی نمای ساختمان‌ها پایین‌تر از سطح متوسط کیفیت قرار گرفته‌اند. به‌طورکلی، ساکنین از محیط اجتماعی راضی اما از محیط فیزیکی ناراضی بوده‌اند. همچنین در محیط اجتماعی، شاخص‌های حقوق کودکان در محله و برآوردن انتظارات توسط محله و در محیط فیزیکی، شاخص‌های نظافت مردم در محله و زیبایی نمای ساختمان‌ها بیشترین تأثیر را بر رضایت ساکنین دارند و به‌طورکلی از نظر ساکنین، اهمیت محیط اجتماعی و محیط فیزیکی تقریباً برابر است.

کلیدواژگان: محیط سکونتی، رضایتمندی سکونتی، محیط اجتماعی، محیط فیزیکی، رشت.

۱. این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد با «عنوان تحلیل کیفیت محیط سکونتی شهری (مطالعه موردی: شهر رشت)» در دانشگاه گیلان است.

۲. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

۳. استادیار گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت (نویسنده مسئول).

۴. استادیار گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت.

مقدمه

• طرح مسئله

یکی از مباحثی که در سال‌های اخیر وارد ادبیات برنامه‌ریزی شهری شده و کمبود توجه به آن در مداخلات صورت گرفته در بافت‌های ناکارآمد شهری احساس می‌شود، میزان رضایتمندی شهروندان از کیفیت محیط مسکونی است (غفوریان و حصار، ۱۳۹۵: ۹۲). امروزه سطح زندگی تنها به مفهوم زندگی مادی نیست، بلکه به گفته لاتوش باید میان «زندگی خوب» و «زندگی کمی» تفاوت قائل شد. چرا که زندگی خوب بیشتر ناظر بر ارزش‌های اجتماعی فرهنگی است، درحالی‌که زندگی کمی، یکی‌کردن هدف‌های افراد جامعه (یکسان‌سازی نیازهای انسانی) است (رشنو و سعیدی رضوانی، ۱۳۹۱: ۱۳). بنابراین، ارتقاء و حفظ کیفیت محیط مسکونی شهری بنا به دلایلی از قبیل اهمیت محیط در مقابل دیگر جوانب زندگی، ماهیت خاص محیط‌های سکونت، بسط و گسترش نقش محیط‌های مسکونی شهری به‌عنوان سکونتگاه اصلی انسان‌ها و تعداد افرادی که در معرض تأثیرات نامطلوب ناشی از شرایط غالب در محیط‌های سکونت خویش هستند، اهمیت حیاتی یافته است (رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۴۸). در این خصوص بنا به تعریف لسنینگ و مارانز، محیط با کیفیت مناسب، احساس رفاه و رضایتمندی را برای ساکنان آن از طریق ویژگی‌های فیزیکی یا اجتماعی و یا نمادین به‌وجود می‌آورد (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۱). بنابراین کیفیت محیط محلی تنها به‌وسیله عوامل فیزیکی تعیین نمی‌شود، بلکه در کنار آن، ویژگی‌های روانشناسی اجتماعی نیز از ویژگی‌های تأثیرگذار بر میزان کیفیت محیط سکونت شهری است (رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۴۹). اگرچه به عقیده بسیاری، ویژگی‌های فیزیکی و کالبدی محیط مسکونی در میزان رضایتمندی بسیار مؤثر است اما این ویژگی، تنها یک زیر سیستم از کل سیستم زیست‌پذیری را تشکیل می‌دهد؛ به این معنا که انسان در ارتباط متقابل با اجزای متعدد محیط زندگی خود، دائماً محیط را تحت تأثیر قرار داده و از آن تأثیر می‌پذیرد و این کنش متقابل باعث تغییر احساس او نسبت به محیط سکونت‌اش می‌شود. به‌علاوه با وجود اینکه یک سری از مطالعات، ظاهر فیزیکی محله را مهم‌ترین عامل در افزایش میزان رضایتمندی از محیط سکونتی شناسایی کرده‌اند و برنامه‌ریزان از اهمیت این ویژگی‌ها حمایت می‌کنند، اما ساکنان، عوامل اجتماعی را در قضاوت نمودن یک محله مهم‌تر می‌دانند. چنانکه ساکنان تازه‌وارد اظهار می‌کنند که ظاهر فیزیکی، مهم‌ترین عامل در مورد رضایتمندی سکونتی است، اما ساکنان قدیمی عوامل استرس‌زا (مثل کشمکش با همسایگان، سطح درآمد محله، ناتوانی در برقراری ارتباط با سایرین، تبعیضات قومی، جرم و جنایت و ...) را مهم‌ترین عامل می‌دانند (مظفری و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۸).

واضح است که به‌منظور دستیابی به بهبود شرایط محیط سکونتی، برنامه‌ریزان می‌بایست فعالیت‌هایشان را با نیازها و خواسته‌های ساکنان هماهنگ سازند (تک هونگ^۱، ۲۰۱۲: ۱۰۸) زیرا چنانچه برنامه‌ریزان و طراحان به نیازهای افرادی که در یک محیط سکونتی زندگی می‌کنند توجه نکنند، نمی‌توانند برنامه‌ریزی درست و درخور احتیاج افراد ساکن در هر محیط مسکونی ارائه دهند (هارنگ^۲، ۲۰۰۳: ۲). بنابراین از آنجایی که نواحی شهری، با چالش‌های بزرگی در

-
1. Teck Hong
 2. Harang

زمینه‌های تخریبی فیزیکی و محیطی و محرومیت اجتماعی روبرو هستند و این مشکلات، کیفیت سکونتی شهری را به شدت کاهش می‌دهند (رشنو و سعیدی رضوانی، ۱۳۹۱: ۱۴)، پژوهش حاضر با هدف تحلیل و بررسی کیفیت محیط اجتماعی و محیط فیزیکی، بررسی عوامل و میزان تأثیرگذاری این عوامل بر رضایت فرد از محیط اجتماعی و محیط فیزیکی است. بر این اساس این پژوهش به دنبال پاسخگویی به سؤالات زیر است:

۱. رضایت شهروندان از کیفیت محیط اجتماعی و فیزیکی در محلات مسکونی شهر رشت در چه سطحی است؟
۲. اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر رضایتمندی شهروندان از کیفیت محیط اجتماعی و فیزیکی در محلات مسکونی شهر رشت چگونه است؟

• پیشینه پژوهش و مبانی نظری

– پیشینه پژوهش

مطالعات علمی درخصوص رضایتمندی سکونتی از قدمت چندانی برخوردار نیست. این مطالعات، عمدتاً در کشورهای غربی صورت گرفته و در جوامعی هم‌چون ایران، موضوعی نسبتاً جدید است.

محقق و سال	عنوان	یافته‌های کلیدی پژوهش
دیوسالار و مفلوکی اوره (۱۳۹۳)	ارزیابی شاخص‌های کیفیت محیط سکونتی از دیدگاه شهروندان: شهر ساری	سطوح کیفیت محیط شهری بخش مرکزی ساری در سطح کالبدی و محتوایی در شرایط نسبتاً نامناسب قرار دارد اما سطح محتوایی در شرایط مناسب‌تری واقع شده است.
فیروزی و همکاران (۱۳۹۳)	سنجش تطبیقی تصویر ذهنی شهروندان و کارشناسان به مفهوم کیفیت محیط شهری در طرح مسکن مهر: شهر امیدیه	شهروندان، سطح پایین کیفیت زندگی را در عدم توجه به مسائل فرهنگی و اجتماعی و سطح پایین معیار اقتصادی و کالبدی ساکنان می‌دانند. اما از نظر کارشناسان، معیارهای اقتصادی دچار نابسامانی‌اند. نقش ساکنان نادیده گرفته شده و گروه خاصی از مردم در فضاهایی محدود و صرفاً منطبق با اهداف کمی مسکن، اسکان داده شده‌اند.
اسماعیل و همکاران ^۱ (۲۰۱۵)	سنجش کیفیت زندگی در محیط‌های مسکونی کم ارزش: کوالامپور مالزی	با استفاده از شاخص‌های عینی و ذهنی به این نتیجه رسیدند که به‌طور عموم، ساکنین از عنصر طراحی فیزیکی راضی، اما از عناصر محیطی فیزیکی در این مناطق ناراضی هستند.
هوانگ و دیو ^۲ (۲۰۱۵)	سنجش رضایتمندی سکونتی از مساکن اجتماعی: هانگژو چین	محیط محله، تسهیلات عمومی و مشخصات مسکن، عوامل اصلی تأثیرگذار بر رضایتمندی ساکنین از محیط سکونتی هستند.
ووک کورو و اوئی ^۳ (۲۰۱۴)	ارزیابی کیفیت سکونتی در نواحی برنامه‌ریزی شده: بندر هارکورت در نیجریه	بهبود وضعیت سکونت، با در نظر گرفتن تصویر ذهنی ساکنین و مشارکت آن‌ها از اهمیت بالایی در امر برنامه‌ریزی برای این مناطق سکونتی برخوردار است.
چیارازو و همکاران ^۴ (۲۰۱۴)	تأثیرات کیفیت محیط بر انتخاب محل سکونت: در تارانتو ایتالیا	پارامترهای کیفیت هوا، سروصدا، وضعیت حمل و نقل و دسترسی برای ساکنان در این منطقه اهمیت زیادی دارد و بر ارزش محل سکونت تأثیرگذار است.

1. Ismail et al
2. Huang & Du
3. Wokekoro & Owei
4. Chiarazzo et al

محقق و سال	عنوان	یافته‌های کلیدی پژوهش
جیبوی ^۱ (۲۰۱۴)	اهمیت مسکن در تعیین کیفیت سکونتی: اسوگبو نیجریه	مساکن بومی و آپارتمان‌هایی به سبک غربی به تدریج جای مساکن دارای حیاط را گرفته است و ساکنین، مساکن بومی را قابل قبول‌تر می‌دانند. مسکن نقش زیادی در کیفیت سکونتی ایفا می‌کند.
ایبم و آمول ^۲ (۲۰۱۳)	رضایتمندی ذهنی از مساکن اجتماعی: اوگون استیت نیجریه	بخش اعظم این ساکنان نسبت به مشخصه‌های فیزیکی و فضایی محیط مسکونی خود ابراز رضایت کردند، اما از مسائل دسترسی و خدمات مسکن و تسهیلات زیربنایی ناراضی بودند.
جیبوی (۲۰۱۲)	سنجش رضایتمندی سکونتی: لاگوس نیجریه	کیفیت ویژگی‌های فیزیکی محیط‌های مسکونی بسیار ضروری هستند زیرا بر سطح رضایتمندی مسکونی ساکنان تأثیر بالایی می‌گذارند.
عبدالمحیط و عظیم ^۳ (۲۰۱۲)	ارزیابی رضایتمندی سکونتی مساکن اجتماعی در هولومال مالدیو	اکثریت ساکنان، رضایتمندی اندکی از این مساکن دارند و رضایتمندی در زمینه خدمات و تسهیلات عمومی بالاتر از رضایتمندی در زمینه فضای فیزیکی مسکن و محیط اجتماعی آن است.
شیعه و همکاران ^۴ (۲۰۱۱)	شناسایی عوامل مؤثر در کیفیت محیط مسکونی با استفاده از ارزیابی شاخص‌ها: خانی‌آباد و زعفرانیه	به ترتیب شاخص‌های محیطی و بعد از آن شاخص‌های اجتماعی-روانی بیشترین تأثیر را دارند. همین‌طور به این نتیجه رسیدند که افراد مسن‌تر تا حدی نسبت به افراد جوان‌تر، از محیط مسکونی خود رضایت بیشتری دارند.

— مبانی نظری

رضایتمندی سکونتی^۵

رضایتمندی مفهوم گسترده‌ای است که در حوزه‌های مختلف مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد. در این بین، رضایتمندی سکونتی بیشترین کاربرد و تأثیرگذاری را در حوزه‌های مختلف شهری داراست (مظفری و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۸). رضایت از محل سکونت مبتنی است بر تصور فرد درباره این قضیه که اجتماع محلی در جهت اهداف و نیازهای شخصی عمل می‌کند و فرد تا چه حد در مواجهه با محل سکونت خرسند می‌شود و اینکه آیا نوعی احساس ارتباط اجتماعی وجود دارد؟ یا نه. این مفهوم، یک ساخت چند بعدی است که بر محیط اجتماعی مانند تعلق و پذیرش و نیز محیط فیزیکی مانند دسترسی‌ها، خدمات اجتماعی و کیفیت مسکن تمرکز دارد (گلابی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳۰). در واقع رضایت از کیفیت سکونتی، به معنای ارزیابی محیط، در ارتباط با احتیاجات و خواسته‌های افراد است (داداشپور و کسالخه^۶، ۲۰۱۲: ۲) و یک عنصر اساسی و مؤثر در بهزیستی مردم و زندگی مورد انتظار آنها محسوب می‌شود که از این جهت برای برنامه‌ریزی‌ها حائز اهمیت است که نه تنها امنیت و بهزیستی مردم را تضمین می‌کند، بلکه موجبات زیبایی و راحتی را نیز در محیط فراهم می‌آورد (جیبوی، ۲۰۱۰: ۳۰۷-۳۰۸). در این خصوص، یک راه ممکن برای تخمین احتیاجات سکونتی خوانوارها، بررسی و ارزیابی شاخص‌هایی است که رضایت و یا

1. Jiboye
2. Ibem & Amole
3. Abdul Mohit & Azim
4. Shieh et al
5. Residential Satisfaction
6. Dadashpoor & Kesalkheh

نارضایتی ساکنان را از وضعیت سکونتیشان نشان می‌دهد (ایبم و آدوو^۱، ۲۰۱۳: ۱۶۳). در واقع حکومت‌ها می‌بایست به شاخص‌های مختلف تاثیرگذار بر رضایتمندی ساکنان، با توجه به همان محیط، توجه ویژه داشته باشند. مادامی که از شاخص‌های کلیدی رضایتمندی، ارزیابی مداوم صورت گیرد و نتایج این اندازه‌گیری‌ها مناسب و به‌موقع در محیط اجرا شود، دستیابی به توسعه محیط سکونتی امکان‌پذیر خواهد شد (هاناک و همکاران^۲، ۲۰۱۵: ۴۹۶).

به‌طور کلی، رضایت ساکنان از محل زندگی‌شان بازتابی از این موضوع است که تا چه حد در برآوردن اهدافشان به آنها کمک می‌کند؛ که این اهداف در دو دسته عمده اجتماعی و محیط‌فیزیکی قابل طبقه‌بندی هستند (مظفری و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۹).

محیط اجتماعی^۳

قابلیت ایجاد ارتباط چهره به چهره، فضاهای شهری را به‌عنوان بستری برای شکل‌گیری تعاملات اجتماعی و توجه به ارتقای کیفیت آن‌ها را به صورت یکی از مهم‌ترین اهداف دانش طراحی شهری در دوران معاصر مطرح کرده است (مدنی‌پور^۴، ۱۹۹۶: ۲۴۹). فضای شهری تنها یک مفهوم کالبدی نیست، بلکه کنش تعاملات شهروندی و فعالیت‌های شهری را نیز دربر می‌گیرد، به این معنی که کالبدی از شهر را مجسم می‌کند که مکان برقراری فعالیت‌های شهری یا عرصه بروز تعاملات اجتماعی است؛ به‌عبارتی شرط اصلی فضاهای عمومی این است که در آن‌ها تعامل و مرادده اجتماعی صورت گیرد، چنانچه آن دسته از فضاهای شهری که بستر تعامل اجتماعی و ارتباطات شهروندی قرار نمی‌گیرند را نمی‌توان فضای شهری دانست. بر این اساس وظایف فضای عمومی را می‌توان ایزاری جهت ارتباطات و مراددهات شبکه‌های اجتماعی؛ مکانی برای رویارویی و مراسم شهروندی و مدیریت و هماهنگ‌سازی فعالیت‌های شهروندی بیان کرد. به بیانی دیگر، فضاهای شهری، ظرف فعالیت‌های شهری و بستری برای تعاملات اجتماعی و زمینه‌ساز شکل‌گیری سرمایه اجتماعی به‌شمار می‌آیند (راست‌بین و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۷). در واقع محیط اجتماعی زمانی اتفاق می‌افتد که مردم در فضاهای یکسانی تردد کنند و مواردی چون تماشا کردن، گفت‌وگو، تجربه برخورد با دیگران و مشارکت فعال یا غیرفعال را شامل می‌شود (گهل^۵، ۲۰۰۴: ۵).

بر اساس مطالعات انجام شده، یک محیط اجتماعی مثبت شامل میزان دل‌بستگی و احساس تعلق فرد به یک جامعه محلی، روابط و پیوندهای اجتماعی همسایه‌ها، مشابهت و همگونی طبقه اجتماعی همسایگان، میزان مشارکت فرد در فعالیت‌های واحد همسایگی و میزان امنیت عمومی در جامعه محلی است (غفوریان و حصار، ۱۳۹۵: ۹۴). به‌طور عام می‌توان گفت که محیط اجتماعی، دربرگیرنده آن قسمت از روابط اجتماعی می‌شود که افراد را در کسب کارآمدی و ارتقای نتایج در زندگی اجتماعی یاری می‌کند و الگوهای سازمان اجتماعی به‌ویژه اعتماد، روابط دوسویه و رفتار متقابل مهم‌ترین منابع آن به‌شمار می‌روند (پورجعفر و محمودی‌نژاد، ۱۳۸۸: ۱۷).

1. Aduwo & Ibem
2. Hanak et al
3. Social Environment
4. Madanipour
5. Gehl

محیط فیزیکی^۱

شناخت محیط فیزیکی، یکی از اساسی‌ترین مؤلفه‌های لازم برای شناخت محیطی است که در آن زندگی می‌کنیم. هر چیزی که در اختیار داریم (شامل منابع انرژی و آب‌وهوایی که از آن استفاده می‌کنیم) به نوعی به وسیله محیط فیزیکی کنترل می‌شود (اتوین و ماسلین^۲، ۲۰۱۱: ۱). مفهوم محیط فیزیکی، وجود و دسترسی فیزیکی به مراکز چون باشگاه‌ها، استخرهای شنا و مراکز تفریح و سرگرمی؛ فضاهای غیررسمی که قسمتی از تسهیلات محله را شکل می‌دهند شامل فضاهای باز عمومی و چیدمان و کاربرد ساختمان‌ها، یا توجه به ترافیک، امنیت و زیبایی محلات و نواحی محلی را دربر می‌گیرد (بولیوار و همکاران^۳، ۲۰۱۰: ۶۱). بنابراین محیط فیزیکی شامل تمامی جنبه‌های فیزیکی و غیرانسانی زمینه‌ای است که در آن رفتار مصرف‌کننده اتفاق می‌افتد که می‌توان آن را به دو دسته عناصر فضایی و غیرفضایی طبقه‌بندی کرد. عناصر فضایی، عوامل ملموس را دربر می‌گیرد و عناصر غیرفضایی نیز شامل عوامل ناملموس مانند دما، رطوبت، روشنایی و سطح صدا است. درواقع محیط فیزیکی مرتبط با تصویر ذهنی از تجهیزات، شامل نشانه‌های خارجی است که بر روی درک و رضایت افراد از خدمت تأثیر می‌گذارد.

محیط فیزیکی به عنوان نشان و علامتی از کیفیت خدمات تأمین‌کننده عمل کرده و به‌واسطه ارتباط با افراد، نقش مهمی را در ارزیابی کلی وی از تجربه خدمت بر عهده دارد (کروبی، فیاضی، ۱۳۹۲: ۲-۶). براساس پژوهش‌های صورت گرفته، پارک‌ها و جنبه‌های زیبای محیط به دلیل اینکه وابستگی فرد را نسبت به محیط مسکونی افزایش می‌دهد، کاهش ازدحام محیط مسکونی و افزایش فضای باز عمومی به دلیل نیاز انسان به فضای خلوت، سکوت و محیطی مناسب در خارج از خانه و ظاهر مطلوب محیط و نحوه‌ی نگهداری از محیط مسکونی به دلیل افزایش لذت ساکنان از نظافت و پاکیزگی، از جمله عوامل فیزیکی مهمی هستند که رضایتمندی آنها را از محیط مسکونی افزایش می‌دهند (غفوریان و حصار، ۱۳۹۵: ۹۵).

روش‌شناسی پژوهش

• روش پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف از نوع کاربردی و از حیث روش تحقیق، پیمایشی و با توجه به ماهیت موضوع و شاخص‌های مورد بررسی، رویکرد حاکم بر این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی است. محدوده مورد مطالعه، شهر رشت است که با توجه به تقسیمات شهرداری رشت به ۵ منطقه عمده شهری، از هر منطقه یک محله به صورت تصادفی ساده انتخاب شده و با توجه به جمعیت هر محله پرسش‌نامه‌ها به صورت نمونه‌گیری سیستماتیک در میان ساکنان توزیع گردیده است. در این پژوهش از مدل تجربی سنجش رضایتمندی در سه سطح استفاده شده است. شناسایی معیارها و زیرمعیارهای سازنده کیفیت محیط اجتماعی و فیزیکی در محلات مسکونی با استفاده از روش‌های مختلفی همچون مرور ادبیات مربوطه، شناخت مقدماتی از محدوده مورد مطالعه و نظرات کارشناسان بهره گرفته شد و

-
1. Physical Environment
 2. Ettwein & Maslin
 3. Bolivar et al

پس از آن روش از بالا به پایین اجرا گردید به این صورت که در سطح اول مدل حاضر، رضایتمندی از کیفیت محلات مسکونی قرار دارد. در سطح دوم، این مؤلفه کلان به دو محیط اجتماعی و فیزیکی تجزیه شده است و در سطح سوم سوالاتی در مورد هر یک از این دو شاخص طرح گردید که محیط اجتماعی ۲۳ گویه و محیط فیزیکی ۱۴ گویه را دربرمی‌گیرد. کمی‌کردن این شاخص‌ها با به‌کارگیری پرسش‌نامه با حجم نمونه ۳۸۴ عدد اجرا گردید. پرسشنامه مذکور به دو قسمت تقسیم شد: قسمت اول شامل سوالات مربوط به ویژگی‌های شخصی و خانوادگی مخاطب می‌باشد. قسمت دوم نیز حاوی سوالات سنجش میزان رضایتمندی از کیفیت محیط اجتماعی و فیزیکی محلات مسکونی است. در ارزش‌گذاری هر یک از سوالات، طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت مورد استفاده قرار گرفت. به منظور تعیین قابلیت اعتماد یا پایایی پرسش‌نامه، از آلفای کرونباخ استفاده شد که پایایی ۰/۹۸۳ (برای محیط اجتماعی ۰/۹۶۲ و برای محیط فیزیکی ۰/۹۱۴) نشان‌دهنده قابلیت بالایی از اعتماد و اطمینان ابزار مورد تحقیق است. در نهایت، جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصله، با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS از تحلیل‌های آمار توصیفی به‌منظور توصیف شرایط یا پدیده‌های مورد بررسی و آمار استنباطی شامل آزمون T تک‌نمونه‌ای و تحلیل مسیر، به‌منظور بررسی رضایتمندی از کیفیت محیط اجتماعی و فیزیکی محلات مسکونی استفاده شده است. روش تحلیل مسیر، تعمیمی از رگرسیون معمولی است که قادر است علاوه بر بیان آثار مستقیم، آثار غیرمستقیم و اثر کل هر یک از متغیرهای مستقل را برای متغیرهای وابسته نشان دهد و با بیان منطقی، روابط و همبستگی مشاهده شده بین آن‌ها را تفسیر کند. هدف تحلیل مسیر، به‌دست آوردن برآوردهای کمی روابط علی میان مجموعه‌ای از متغیرهاست (دانشپور و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۴۰).

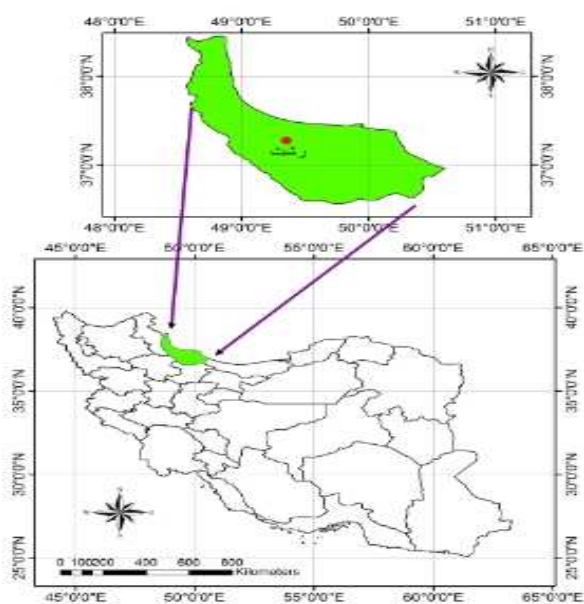
• متغیرها و شاخص‌های پژوهش

در این پژوهش، در مدل اول، رضایت از محیط اجتماعی به‌عنوان متغیر وابسته نهایی، متغیرهای تمایل به ماندن در صورت شرایط اقتصادی بهتر، احساس عضویت در گروه واحد در محله، برآوردن انتظارات توسط محله، آرامش در محله و مانند دانستن محله با خانه، به‌عنوان متغیرهای وابسته میانی و سایر متغیرها شامل تعداد جمعیت محله، سر و صدای همسایگان، همبستگی، تمایل به ماندن، سرزندگی محله، شباهت وضعیت اجتماعی-اقتصادی، اعتماد در محله، اعتماد به کسبه، رفتار مطبوع ساکنین در محله، همکاری با شهرداری، نبود جرم و جنایت، رفت‌وآمد آسوده زنان، نبود ارازل و اوباش، دلبستگی به محله، افتخار به محله، رعایت حقوق زنان، کودکان و حقوق حیوانات، به‌عنوان متغیرهای مستقل و در مدل دوم، رضایت از محیط فیزیکی به‌عنوان متغیر وابسته نهایی، متغیرهای پیاده‌روی مناسب و وجود فضاهای متنوع در محله به‌عنوان متغیرهای وابسته میانی و سایر متغیرها شامل، آبگرفتگی معابر، عرض معابر، زیبایی نمای ساختمان‌ها، درختان و سایه آنها، مبلمان شهری، ایمنی تردد اتومبیل، آلودگی صوتی، نظافت مردم در محله، بوی زننده، نظافت معابر، روشنایی معابر محله و آسفالت و سنگفرش معابر به‌عنوان متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده‌اند.

• قلمرو جغرافیایی پژوهش

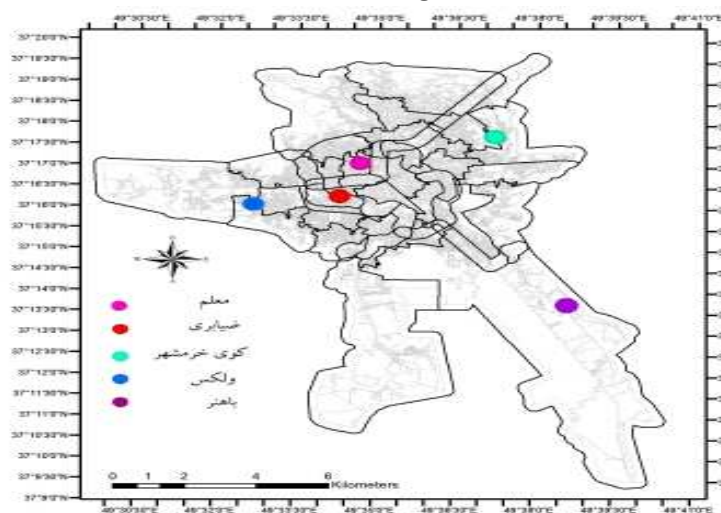
شهر رشت اولین و بزرگترین نقطه شهری استان گیلان و حاشیه جنوبی دریای خزر و مرکز سیاسی-اداری استان است و براساس تقسیمات جدید به ۵ منطقه تقسیم شده است. طبق آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور در

سال ۱۳۹۰ جمعیت شهر رشت به ۶۲۵۵۰۰ نفر رسیده است (ابراهیمی، ۱۳۹۲: ۳۶). در این پژوهش محله معلم از منطقه ۱، محله ضیابری از منطقه ۲، محله بلوار خرمشهر از منطقه ۳، محله ولکس از منطقه ۴ و محله باهنر از منطقه ۵ انتخاب شده‌اند.

شکل ۱: موقعیت شهر رشت در استان گیلان

منبع: نگارندگان

شکل ۲: موقعیت محلات مسکونی مورد مطالعه در شهر رشت

منبع: نگارندگان

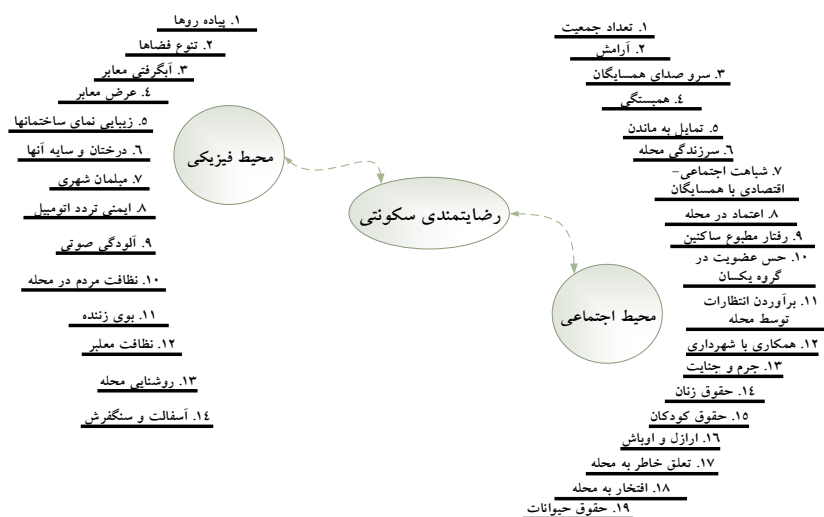
یافته‌های پژوهش

• یافته‌های توصیفی

۵۴/۴ درصد از جنسیت جامعه آماری مرد و ۴۵/۶ درصد زن هستند. بیشترین درصد پاسخگویان با ۱۹/۵ درصد مربوط به گروه سنی ۴۵-۵۴ سال و کمترین آن با ۱۳/۸ درصد مربوط به بالای ۶۵ سال است. همچنین ۶۷/۷ درصد متاهل، ۱۷/۴ درصد مجرد، ۱۳/۳ درصد بی همسر بر اثر فوت همسر و ۱/۳ درصد مطلقه هستند. پاسخگویان دارای مدرک تحصیلی دیپلم (۳۸/۳ درصد) بیشترین و افراد دارای تحصیلات دکترا (۰/۳ درصد) کمترین درصد را به خود اختصاص داده‌اند. بیشترین درصد مربوط به شغل آزاد (۲۰/۶ درصد) و کمترین آن مربوط به استاد دانشگاه (۰/۳ درصد) است. بیشترین درصد درآمد ماهیانه با ۲۸/۹ درصد مربوط به ۱ تا ۱/۵ میلیون تومان و کمترین آن با ۰/۳ درصد مربوط به درآمد بالای ۵ میلیون تومان است.

• یافته‌های استنباطی

در این بخش از پژوهش، تحلیلی بر رضایتمندی شهروندان از محلات مسکونی با استفاده از سوالات پرسش‌نامه که در دو بعد اجتماعی و فیزیکی و در ۳۷ شاخص طراحی شده است، ارائه می‌شود.

شکل ۳: مدل پیشنهادی پژوهش برای سنجش کیفیت محیط اجتماعی و محیط فیزیکی در محلات مسکونی

منبع: نگارندگان

در پاسخ به سوال اول پژوهش به منظور ارزیابی سطح رضایتمندی شهروندان از محیط اجتماعی در محلات مسکونی، از آزمون T تک‌نمونه‌ای استفاده شده است، بدین ترتیب که متوسط شاخص‌ها جهت محاسبه سطح رضایتمندی سکونتی ساکنین شناسایی می‌شوند. حد متوسط رضایتمندی سکونتی عدد سه می‌باشد، در این صورت از مقادیر حدبالا و حدپایین استفاده شده که اگر هر دو حدبالا و پایین منفی باشد، در سطح اطمینان ۹۵٪ میانگین از مقدار مشاهده شده کمتر خواهد بود، اگر هر دو حدبالا و پایین مثبت باشد، در سطح اطمینان ۹۵٪ میانگین از مقدار مشاهده

شده بزرگتر است و اگر حدپایین منفی و حدبالا مثبت باشد، در سطح اطمینان ۰.۹۵٪ میانگین با مقدار مشاهده شده تفاوت معناداری ندارد. بنابراین با توجه به جدول شماره ۱، در شهر رشت در محیط اجتماعی، به ترتیب شاخص‌های مسئولیت در قبال سرزندگی محله، اعتماد به کسبه در محله، رفت‌وآمد راحت زنان، احساس آرامش در محله، تعداد جمعیت محله، شباهت وضعیت اجتماعی-اقتصادی، نبود جرم و جنایت در محله، نبود سر و صدای همسایگان، حقوق زنان، تمایل به ماندن در محله، اعتماد در محله، همبستگی در محله، دلبستگی به محله، نبود ارزل و اوباش، رفتار مطبوع ساکنین در محله، مانند دانستن محله با خانه خود و احساس افتخار به محله در سطح مطلوب، شاخص‌های برآوردن انتظارات توسط محله، همکاری با شهرداری و احساس عضویت در گروه یکسان در محله در سطح متوسط کیفیت و شاخص‌های حقوق کودکان، حقوق حیوانات و تمایل به ماندن در محله در صورت کسب شرایط اقتصادی بهتر، پایین‌تر از سطح متوسط کیفیت قرار گرفته‌اند.

جدول ۱: نتایج آزمون T ارزیابی ساکنان شهر رشت از کیفیت محیط اجتماعی محلات مسکونی

نتیجه	حد متوسط کیفیت = ۳						معیارهای کیفیت محیط اجتماعی
	فاصله اطمینان ۰.۹۵		اختلاف میانگین	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	مقدار t	
	حد بالا	حد پایین					
مطلوب	.5706	.4085	.48958	.000	383	11.876	تعداد جمعیت محله
مطلوب	.6907	.5020	.59635	.000	383	12.432	آرامش در محله
مطلوب	.5397	.3665	.45313	.000	383	10.291	سر و صدای همسایگان
مطلوب	.4906	.3010	.39583	.000	383	8.211	همبستگی
مطلوب	.5941	.3850	.48953	.000	381	9.207	تمایل به ماندن
مطلوب	1.0027	.8046	.90365	.000	383	17.933	سرزندگی محله
نامطلوب	-.0358	-.3131	-.17448	.014	383	-2.474	ماندن (با اقتصاد بهتر)
مطلوب	.6360	.4553	.54569	.000	382	11.875	شباهت اجتماعی-اقتصادی
مطلوب	.4617	.2883	.37500	.000	383	8.504	اعتماد در محله
مطلوب	.7335	.5720	.65274	.000	382	15.892	اعتماد به کسبه
مطلوب	.3408	.1800	.26042	.000	383	6.368	رفتار مطبوع ساکنین
متوسط	.0331	-.1744	-.07068	.181	381	-1.340	حس عضویت در یک گروه
متوسط	.1989	-.0166	.09115	.097	383	1.663	برآوردن انتظارات
متوسط	.0429	-.1944	-.07572	.210	382	-1.255	همکاری با شهرداری
مطلوب	.5592	.3835	.47135	.000	383	10.548	جرم و جنایت
مطلوب	.6323	.4718	.55208	.000	383	13.528	رفت و آمد زنان
مطلوب	.3673	.1952	.28125	.000	383	6.427	ارازل و اوباش
مطلوب	.5391	.3099	.42448	.000	383	7.281	دلبستگی به محله
مطلوب	.4809	.2482	.36458	.000	383	6.161	مانند دانستن محله با خانه
مطلوب	.2495	.0161	.13281	.026	383	2.237	افتخار به محله
مطلوب	.4569	.3087	.38281	.000	383	10.162	حقوق زنان
نامطلوب	-.1970	-.4297	-.31332	.000	382	-5.294	حقوق کودکان
نامطلوب	-.1255	-.3224	-.22396	.000	383	-4.473	حقوق حیوانات

با توجه به جدول ۲، در محیط فیزیکی، به ترتیب شاخص‌های نظافت معابر محله، نظافت مردم در محله، روشنایی معابر محله، نبود آلودگی صوتی، نبود بوی زننده و وجود فضاهای متنوع در محله در سطح مطلوب، شاخص‌های آبرفتگی معابر محله، عرض معابر و پیاده‌روی مناسب در سطح متوسط کیفیت و شاخص‌های کیفیت مبلمان شهری در محله، وجود درختان و سایه آنها، ایمنی مربوط به تردد اتومبیل، آسفالت و سنگفرش معابر و زیبایی نمای ساختمان‌ها در محله، پایین‌تر از سطح متوسط کیفیت قرار گرفته‌اند.

جدول ۲: نتایج آزمون T: ارزیابی ساکنان شهر رشت از کیفیت محیط فیزیکی محلات مسکونی

نتیجه	حد متوسط کیفیت = ۳						معیارهای کیفیت محیط فیزیکی
	فاصله اطمینان ۰.۹۵		اختلاف میانگین	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	مقدار t	
	حد بالا	حد پایین					
متوسط	.0677	-.0833	-.00781	.839	383	-.203	پیاده‌روی مناسب
مطلوب	.2405	.0311	.13577	.011	382	2.549	فضاهای متنوع
متوسط	.2040	-.0165	.09375	.095	383	1.672	آبرفتگی معابر
متوسط	.0852	-.0800	.00262	.950	381	.062	عرض معابر
نامطلوب	-.2612	-.4628	-.36198	.000	383	-7.059	زیبایی نمای ساختمان‌ها
نامطلوب	-.6883	-.8689	-.77865	.000	383	-16.955	درختان و سایه آنها
نامطلوب	-.9586	-1.1403	-1.04948	.000	383	-22.711	مبلمان شهری
نامطلوب	-.5351	-.7097	-.62240	.000	383	-14.010	ایمنی تردد اتومبیل
مطلوب	.4514	.2933	.37240	.000	383	9.262	آلودگی صوتی
مطلوب	.4976	.3357	.41667	.000	383	10.120	نظافت مردم
مطلوب	.4673	.2723	.36979	.000	383	7.459	بوی زننده
مطلوب	.5283	.3571	.44271	.000	383	10.169	نظافت معابر
مطلوب	.4570	.3034	.38021	.000	383	9.732	روشنایی معابر
نامطلوب	-.4540	-.6450	-.54948	.000	383	-11.311	آسفالت و سنگفرش معابر

به‌طور کلی با توجه به جدول ۳، ساکنین از محیط اجتماعی راضی اما از محیط فیزیکی ناراضی هستند.

جدول ۳: نتایج آزمون T: ارزیابی ساکنان شهر رشت از کیفیت محیط اجتماعی و فیزیکی محلات مسکونی

نتیجه	حد متوسط کیفیت = ۳						معیارهای کیفیت سکونتی
	فاصله اطمینان ۰.۹۵		اختلاف میانگین	سطح معنی‌داری (sig)	درجه آزادی	مقدار t	
	حد بالا	حد پایین					
مطلوب	.3674	.2321	.29973	.000	376	8.712	محیط اجتماعی
نامطلوب	-.0257	-.1363	-.08099	.004	380	-2.879	محیط فیزیکی

در پاسخ به سوال دوم پژوهش، به‌منظور مطالعه تأثیر هم‌زمان شاخص‌های محیط اجتماعی و محیط فیزیکی بر رضایتمندی سکونتی شهروندان از روش تحلیل مسیر استفاده شده است. در این روش، برای ارزیابی مدل از آماره R Square استفاده می‌شود. این آماره مقدار واریانس متغیر وابسته را نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل توانسته‌اند آن را تبیین کنند. در واقع نشان‌دهنده این است که مدل تا چه اندازه برازنده مجموعه‌ای از داده‌هاست. بنابراین، مقدار این آماره در مدل

کیفیت محیط اجتماعی که برابر با ۰/۷۷۱ است نشان‌دهنده آن است که ۷۷ درصد از واریانس متغیر رضایت از محیط اجتماعی را مدل تبیین کرده و قادر به تبیین ۲۳ درصد باقیمانده آن نبوده است.

با توجه به جدول ۴، به ترتیب متغیرهای برآوردن انتظارات توسط محله، حقوق کودکان، تعداد جمعیت محله، تمایل به ماندن در صورت شرایط اقتصادی بهتر، سرزندگی محله، همبستگی، احساس عضویت در گروه واحد در محله و رفت و آمد راحت زنان در محله با ضریب بتای ۰/۲۹۶، ۰/۱۸۵، ۰/۱۶۵، ۰/۱۵۸، ۰/۱۰۸، ۰/۱۰۷، ۰/۰۹۳ و ۰/۰۸۷ دارای تأثیر معناداری بر متغیر رضایت از کیفیت محیط اجتماعی هستند و سایر متغیرها اثر معناداری بر رضایت از این محیط ندارند.

جدول ۴: نتایج آزمون تحلیل مسیر: مقایسه میزان اهمیت معیارهای کیفیت محیط اجتماعی از نگاه ساکنان شهر رشت

R Square	Sig.	t	Standardized Coefficients	Unstandardized Coefficients		معیار
			Beta	Std. Error	B	
.771	.000	4.299	.165	.047	.200	تعداد جمعیت محله
	.011	-2.568	-.107	.043	-.112	همبستگی
	.005	2.829	.108	.038	.108	سرزندگی محله
	.002	3.119	.158	.036	.113	ماندن (با اقتصاد بهتر)
	.022	2.304	.093	.039	.090	حس عضویت در گروه واحد
	.000	6.361	.296	.043	.272	برآوردن انتظارات
	.018	-2.384	-.087	.045	-.107	رفت و آمد زنان
	.000	4.277	.185	.037	.159	حقوق کودکان

a. Dependent Variable: رضایتمندی از محیط اجتماعی

در مرحله بعد، براساس مدل مفهومی تحقیق فرض شده بود که متغیرهای تمایل به ماندن در صورت شرایط اقتصادی بهتر، احساس عضویت در گروه واحد در محله و برآوردن انتظارات توسط محله بیشترین تأثیر را بر متغیر رضایت از محیط اجتماعی دارند. بنابراین هر کدام از این سه متغیر را به ترتیب به عنوان متغیر وابسته وارد معادله‌ی رگرسیون کرده و تأثیر سایر متغیرهای مستقل بر آن آزمون می‌شود (دو متغیر آرامش در محله و مانند دانستن محله با خانه که در مدل مفهومی تحقیق به عنوان متغیرهای وابسته میانی فرض شده بودند، به دلیل عدم تأثیر معنادار مستقیم بر متغیر وابسته نهایی مورد آزمون قرار نگرفته‌اند).

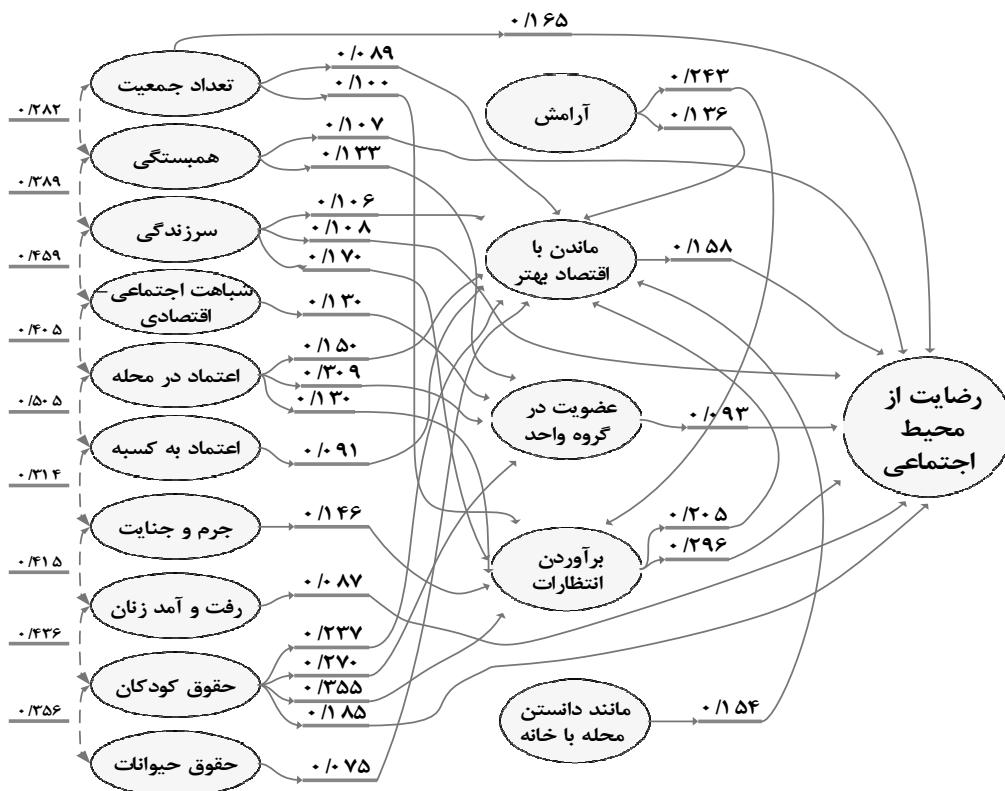
براساس نتایج به دست آمده در مورد شاخص تمایل به ماندن در صورت شرایط اقتصادی بهتر که به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است، به ترتیب متغیرهای حقوق کودکان، برآوردن انتظارات توسط محله، مانند دانستن محله با خانه، اعتماد در محله، آرامش در محله، سرزندگی محله، اعتماد به کسبه و بازاریان، تعداد جمعیت محله و حقوق حیوانات با ضریب بتای ۰/۲۳۷، ۰/۲۰۵، ۰/۱۵۴، ۰/۱۵۰، ۰/۱۳۶، ۰/۱۰۶، ۰/۰۹۱، ۰/۰۸۹ و ۰/۰۷۵ دارای تأثیر معناداری بر متغیر تمایل به ماندن در صورت شرایط اقتصادی بهتر هستند و سایر متغیرها اثر معناداری بر آن ندارند. در رابطه با شاخص احساس عضویت در گروه واحد به عنوان متغیر وابسته، به ترتیب متغیرهای اعتماد در محله، حقوق کودکان، همبستگی و شباهت وضعیت اجتماعی-اقتصادی با همسایگان با ضریب بتای ۰/۳۰۹، ۰/۲۷۰، ۰/۱۳۳ و ۰/۱۳۰ دارای تأثیر معناداری بر متغیر احساس عضویت در گروه واحد هستند و سایر متغیرها اثر معناداری بر این متغیر ندارند و در مورد شاخص برآوردن انتظارات توسط محله به عنوان متغیر وابسته، به ترتیب متغیرهای حقوق کودکان، آرامش در محله،

سرزندگی محله، جرم و جنایت، اعتماد در محله و تعداد جمعیت محله با ضریب بتای ۰/۳۵۵، ۰/۲۴۳، ۰/۱۷۰، ۰/۱۴۶، ۰/۱۳۰ و ۰/۱۰۰ دارای تأثیر معناداری بر متغیر برآوردن انتظارات توسط محله هستند و سایر متغیرها اثر معناداری بر آن ندارند.

پس از مجموع نتایج تحلیل مسیر، مدل تجربی رضایت از کیفیت محیط اجتماعی در شکل ۴ نشان داده شده است. با توجه به این شکل، به منظور بررسی میزان همبستگی دوجانبه بین متغیرهای بیرونی کیفیت محیط اجتماعی (تعداد جمعیت، همبستگی، سرزندگی، شباهت اجتماعی- اقتصادی با همسایگان، اعتماد در محله، اعتماد به کسبه و بازاریان، جرم و جنایت، رفت و آمد راحت زنان در محله، حقوق کودکان و حقوق حیوانات)، از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که انتخاب متغیرها به صورت موزائیکی نبوده بلکه بین آن‌ها تعامل برقرار بوده و متغیرها با توجه به مدل نظری انتخاب شده‌اند و این متغیرها با یکدیگر همبستگی متوسط دارند و دارای پشتوانه تئوریک بوده و افزایش و کاهش در هر یک از این متغیرها، با افزایش یا کاهش در متغیر مقایسه شده با آن همراه می‌باشد.

با توجه به شکل ۴ و جدول ۵، به ترتیب متغیرهای تمایل به ماندن در محله در صورت کسب شرایط اقتصادی بهتر، احساس عضویت در گروه واحد و رفت و آمد راحت زنان در محله با ضریب ۰/۱۵۸، ۰/۰۹۳ و ۰/۰۸۷ تنها به صورت مستقیم بر رضایت از کیفیت محیط اجتماعی در محله مؤثر بوده‌اند و به ترتیب متغیرهای احساس آرامش در محله، اعتماد، جرم و جنایت، مانند دانستن محله با خانه، اعتماد به کسبه و بازاریان در محله، شباهت اجتماعی- اقتصادی با همسایگان و حقوق حیوانات در محله با ضریب ۰/۰۹۳، ۰/۰۹۰، ۰/۰۴۳، ۰/۰۲۴، ۰/۰۱۴، ۰/۰۱۲ و ۰/۰۱۱ تنها به صورت غیرمستقیم بر رضایت از محیط اجتماعی اثر گذاشته‌اند. به عبارت دیگر متغیر احساس آرامش با اثرگذاری بر متغیرهای ماندن در محله با اقتصاد بهتر و برآوردن انتظارات توسط محله به‌عنوان متغیرهای وابسته میانی، متغیر شباهت اجتماعی- اقتصادی با همسایگان با اثر بر متغیر احساس عضویت در گروه واحد در محله، متغیر اعتماد در محله با اثر بر متغیرهای ماندن در محله با اقتصاد بهتر، احساس عضویت در گروه واحد و برآوردن انتظارات توسط محله، متغیر اعتماد به کسبه با اثر بر متغیر ماندن در محله با اقتصاد بهتر، نبود جرم و جنایت با اثر بر متغیر برآوردن انتظارات توسط محله، مانند دانستن محله با خانه با اثر بر متغیر ماندن در محله با اقتصاد بهتر و حقوق حیوانات با اثر بر متغیر ماندن در محله با اقتصاد بهتر، بر متغیر رضایت از محیط اجتماعی تأثیر گذاشته‌اند و متغیرهای رضایت از تعداد جمعیت در محله، همبستگی در محله، سرزندگی، برآوردن انتظارات توسط محله و حقوق کودکان در محله، هم به صورت مستقیم و هم به صورت غیرمستقیم بر رضایت از محیط اجتماعی تأثیر گذاشته‌اند. در نهایت، جمع اثر مستقیم و غیرمستقیم متغیرها نشان داد حقوق کودکان در محله با ضریب ۰/۳۵۲ بیشترین تأثیر را بر رضایت از محیط اجتماعی دارد که نشان‌دهنده آن است که به ازای یک واحد تغییر در متغیر حقوق کودکان، میزان رضایت از محیط اجتماعی در محله به اندازه ۰/۳۵۲ واحد تغییر خواهد یافت و به همین ترتیب متغیرهای برآوردن انتظارات توسط محله (۰/۳۲۸)، رضایت از تعداد جمعیت محله (۰/۲۰۸)، سرزندگی (۰/۱۷۵)، تمایل به ماندن در محله با شرایط اقتصادی بهتر (۰/۱۵۸)، همبستگی (۰/۱۱۹)، احساس آرامش (۰/۰۹۳)، احساس عضویت در گروه واحد در محله (۰/۰۹۳)، اعتماد در محله (۰/۰۹۰)، رفت و آمد راحت زنان در محله (۰/۰۸۷)، جرم و جنایت (۰/۰۴۳)، مانند دانستن محله با خانه (۰/۰۲۴)، اعتماد به کسبه و بازاریان (۰/۰۱۴)، شباهت اجتماعی- اقتصادی با همسایگان (۰/۰۱۲) و حقوق حیوانات

(۰/۰۱۱)، به‌طورکلی بر رضایت از محیط اجتماعی تأثیر داشته‌اند و سایر متغیرها بر رضایت مردم از کیفیت محیط اجتماعی بی‌تأثیر بوده‌اند.

شکل ۴: مدل تجربی عوامل مؤثر بر کیفیت محیط اجتماعی در محلات مسکونی

منبع: نگارندگان

با توجه به آماره‌ی R Square برای مدل کیفیت محیط فیزیکی که برابر با ۰/۶۴۹ است، ۶۵ درصد از واریانس متغیر رضایت از محیط فیزیکی را مدل تبیین کرده و قادر به تبیین ۳۵ درصد باقیمانده آن نبوده است. نتایج حاصل از جدول ۶ نشان داد، به ترتیب متغیرهای نظافت مردم در محله، زیبایی نمای ساختمان‌ها، فضاهای متنوع، نظافت معابر، بوی‌زنده، آبگرفتگی معابر و پیاده‌روی مناسب با ضریب بتای ۰/۲۱۵، ۰/۱۶۲، ۰/۱۵۸، ۰/۱۳۲، ۰/۱۰۹، ۰/۰۹۶ و ۰/۰۹۵ دارای تأثیر معناداری بر متغیر رضایت از کیفیت محیط فیزیکی هستند و سایر متغیرها اثر معناداری بر رضایت از این محیط ندارند.

جدول ۵: نتیجه نهایی آزمون تحلیل مسیر: مقایسه اهمیت معیارهای کیفیت محیط اجتماعی از نگاه ساکنان رشت

متغیر	تأثیر مستقیم	تأثیر غیر مستقیم	تأثیر کل	رتبه
تعداد جمعیت	۰/۱۶۵	۰/۰۴۳	۰/۲۰۸	۳
آرامش	-	۰/۰۹۳	۰/۰۹۳	۷
همبستگی	۰/۱۰۷	۰/۰۱۲	۰/۱۱۹	۶
سرزندگی محله	۰/۱۰۸	۰/۰۶۷	۰/۱۷۵	۴
تمایل به ماندن (با اقتصاد بهتر)	۰/۱۵۸	-	۰/۱۵۸	۵
شباهت اجتماعی-اقتصادی	-	۰/۰۱۲	۰/۰۱۲	۱۴
اعتماد در محله	-	۰/۰۹۰	۰/۰۹۰	۹
اعتماد به کسبه	-	۰/۰۱۴	۰/۰۱۴	۱۳
عضویت در گروه واحد	۰/۰۹۳	-	۰/۰۹۳	۸
برآوردن انتظارات در محله	۰/۲۹۶	۰/۰۳۲	۰/۳۲۸	۲
جرم و جنایت	-	۰/۰۴۳	۰/۰۴۳	۱۱
رفت و آمد زنان	۰/۰۸۷	-	۰/۰۸۷	۱۰
مانند دانستن محله با خانه	-	۰/۰۲۴	۰/۰۲۴	۱۲
حقوق کودکان	۰/۱۸۵	۰/۱۶۷	۰/۳۵۲	۱
حقوق حیوانات	-	۰/۰۱۱۸	۰/۰۱۱	۱۵

جدول ۶: نتایج آزمون تحلیل مسیر: مقایسه اهمیت معیارهای کیفیت محیط فیزیکی از نگاه ساکنان رشت

R Square	Sig.	t	Standardized Coefficients	Unstandardized Coefficients		معیار
			Beta	Std. Error	B	
.649	.013	2.508	.095	.049	.123	پناه روی مناسب
	.000	3.650	.158	.041	.149	فضاهای متنوع
	.014	2.456	.096	.035	.086	آبگرفتگی معابر
	.001	3.423	.162	.046	.157	زیبایی نمای ساختمان‌ها
	.000	5.814	.215	.045	.263	نظافت مردم در محله
	.006	2.754	.109	.040	.110	بوی زننده
	.002	3.087	.132	.050	.153	نظافت معابر

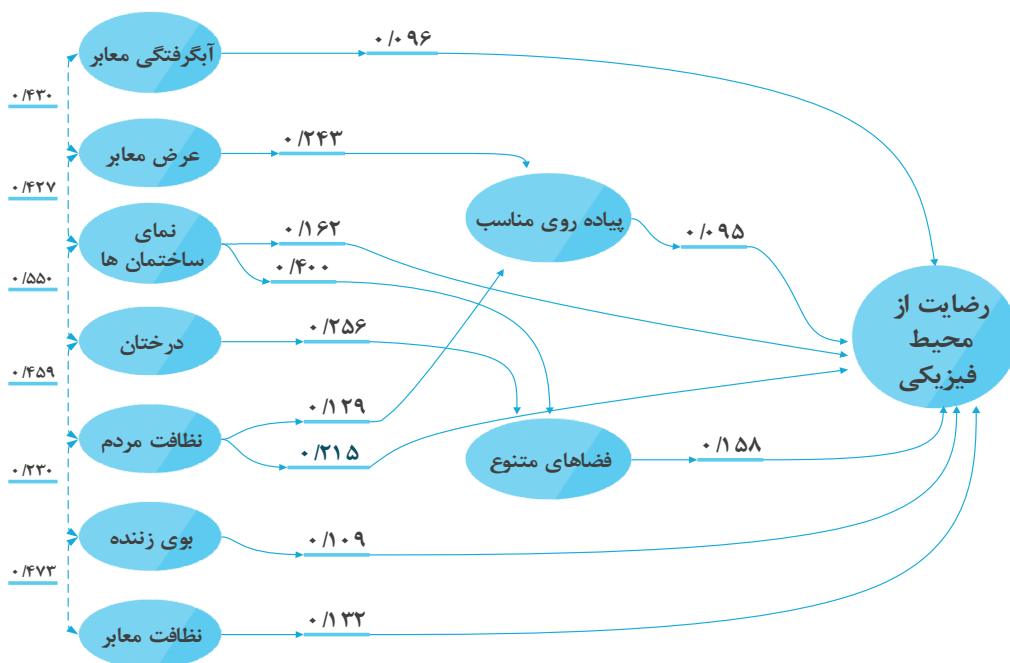
a. Dependent Variable: رضایتمندی از محیط فیزیکی

در مرحله بعد، براساس مدل مفهومی تحقیق فرض شده بود که متغیرهای پیاده‌روی مناسب در محله و وجود فضاهای متنوع در محله بیشترین تأثیر را بر متغیر رضایت از محیط فیزیکی دارند. بنابراین هر کدام از این دو متغیر را به ترتیب به‌عنوان متغیر وابسته وارد معادله‌ی رگرسیون کرده و تأثیر سایر متغیرهای مستقل بر آن آزمون می‌شود. بنابراین در ارتباط با رضایتمندی از پیاده‌روی مناسب در محله به‌عنوان متغیر وابسته، به ترتیب متغیرهای عرض معابر و نظافت مردم در محله با ضریب بنای ۰/۲۴۳ و ۰/۱۲۹ دارای تأثیر معناداری بر متغیر پیاده‌روی مناسب در محله هستند و سایر متغیرها اثر معناداری بر رضایت از این متغیر ندارند و در مورد متغیر رضایتمندی از فضاهای متنوع در محله

به‌عنوان متغیر وابسته، به ترتیب متغیرهای زیبایی‌نمای ساختمان‌ها و درختان و سایه‌ی آن‌ها در محله با ضریب بتای ۰/۴۰۰ و ۰/۲۵۶ دارای تأثیر معناداری بر متغیر فضاهای متنوع در محله هستند.

پس از مجموع نتایج تحلیل مسیر، مدل تجربی رضایت از کیفیت محیط فیزیکی در شکل ۵ نشان داده شده است. با توجه به این شکل، به منظور بررسی میزان همبستگی دوجانبه بین متغیرهای بیرونی کیفیت محیط فیزیکی (آبگرفتگی معابر محله، عرض معابر، نمای ساختمان‌ها در محله، درختان و سایه آن‌ها، نظافت مردم در محله، بوی زننده و نظافت معابر محله)، از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که این متغیرها با یکدیگر همبستگی متوسط دارند و دارای پشتوانه تئوریک بوده و افزایش و کاهش در هر یک از این متغیرها، با افزایش یا کاهش در متغیر مقایسه شده با آن همراه می‌باشد.

با توجه به شکل ۵ و جدول ۷، به‌ترتیب متغیرهای فضاهای متنوع در محله، نظافت معابر محله، بوی‌زننده، آبگرفتگی معابر و پیاده‌روی مناسب در محله با ضریب ۰/۱۵۸، ۰/۱۳۲، ۰/۱۰۹، ۰/۰۹۶ و ۰/۰۹۵ تنها به صورت مستقیم بر رضایت از کیفیت محیط فیزیکی در محله مؤثر بوده‌اند و به ترتیب متغیرهای وجود درختان و سایه آن‌ها و عرض معابر محله با ضریب ۰/۰۴۰ و ۰/۰۲۳ تنها به صورت غیرمستقیم بر رضایت از محیط فیزیکی اثر گذاشته‌اند. به عبارت دیگر متغیر درختان و سایه آن‌ها با اثرگذاری بر متغیر فضاهای متنوع در محله به عنوان متغیر وابسته میانی و متغیر عرض معابر محله با اثر بر متغیر پیاده‌روی مناسب در محله، بر متغیر رضایت از محیط فیزیکی تأثیر داشته‌اند و متغیرهای نمای زیبای ساختمان‌های محله و نظافت مردم در محله، هم به صورت مستقیم و هم به صورت غیرمستقیم بر رضایت از محیط فیزیکی تأثیر گذاشته‌اند. در نهایت جمع اثر مستقیم و غیرمستقیم متغیرها نشان داد نظافت مردم در محله با ضریب ۰/۲۲۷ بیشترین تأثیر را بر رضایت از محیط فیزیکی دارد که نشان‌دهنده آن است که به ازای یک واحد تغییر در متغیر نظافت مردم در محله، میزان رضایت از محیط فیزیکی در محله به اندازه ۰/۲۲۷ واحد تغییر خواهد یافت و به همین ترتیب متغیرهای نمای زیبای ساختمان‌ها (۰/۲۲۵)، فضاهای متنوع در محله (۰/۱۵۸)، نظافت معابر محله (۰/۱۳۲)، بوی زننده (۰/۱۰۹)، آبگرفتگی معابر (۰/۰۹۶)، پیاده‌روی مناسب در محله (۰/۰۹۵)، درختان و سایه‌ی آن‌ها در محله (۰/۰۴۰) و عرض معابر محله (۰/۰۲۳)، به‌طورکلی بر رضایت از محیط فیزیکی تأثیر داشته‌اند و سایر متغیرها بر رضایت مردم از کیفیت محیط فیزیکی در محله بی‌تأثیر بوده‌اند.

شکل ۵: مدل تجربی عوامل مؤثر بر کیفیت محیط فیزیکی در محلات مسکونی

منبع: نگارندگان

جدول ۷: نتیجه نهایی آزمون تحلیل مسیر: مقایسه اهمیت معیارهای کیفیت محیط فیزیکی از نگاه ساکنان رشت

رتبه	تأثیر کل	تأثیر غیرمستقیم	تأثیر مستقیم	متغیر
۷	۰/۰۹۵	-	۰/۰۹۵	پایده روی مناسب
۳	۰/۱۵۸	-	۰/۱۵۸	فضاهای متنوع
۶	۰/۰۹۶	-	۰/۰۹۶	آبرفتگی معابر
۹	۰/۰۲۳	۰/۰۲۳	-	عرض معابر
۲	۰/۲۲۵	۰/۰۶۳	۰/۱۶۲	نمای ساختمان‌ها
۸	۰/۰۴۰	۰/۰۴۰	-	درختان و سایه آن‌ها
۱	۰/۲۲۷	۰/۰۱۲	۰/۲۱۵	نظافت مردم در محله
۵	۰/۱۰۹	-	۰/۱۰۹	بوی زنده
۴	۰/۱۳۲	-	۰/۱۳۲	نظافت معابر

به‌طور کلی با توجه به جدول ۸، اهمیت محیط اجتماعی و محیط فیزیکی برای ساکنین به یک اندازه است.

جدول ۸: نتایج آزمون تحلیل مسیر: مقایسه میزان اهمیت کیفیت محیط اجتماعی و فیزیکی در محلات مسکونی از نگاه ساکنان رشت

رتبه	Sig.	t	Standardized Coefficients		Unstandardized Coefficients		معیار
			Beta	Std. Error	B	Std. Error	
۲	.000	13.902	.473	.050	.700	.050	محیط اجتماعی
۱	.000	14.162	.481	.061	.862	.061	محیط فیزیکی

نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت محیط سکونتی در نواحی شهری، پژوهش حاضر با هدف سنجش کیفیت محیط اجتماعی و فیزیکی در محلات مسکونی شهر رشت صورت گرفت. در این راستا، محلات معلم، ضیابری، بلوار خرمشهر، ولکس و باهنر به‌عنوان نمونه انتخاب شد و برای ارزیابی سطح رضایتمندی ساکنین از محیط اجتماعی از ۲۳ گویه و محیط فیزیکی از ۱۴ گویه استفاده شد. بر این اساس نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که در شهر رشت، در محیط اجتماعی، به ترتیب شاخص‌های مسئولیت در قبال سرزندگی محله، اعتماد به کسبه در محله، رفت‌وآمد راحت زنان، احساس آرامش در محله، تعداد جمعیت محله، شباهت وضعیت اجتماعی-اقتصادی، نبود جرم و جنایت در محله، نبود سر و صدای همسایگان، حقوق زنان، تمایل به ماندن در محله، اعتماد در محله، همبستگی در محله، دلبستگی به محله، نبود ارازل و اوباش، رفتار مطبوع ساکنین در محله، مانند دانستن محله با خانه خود و احساس افتخار به محله در سطح مطلوب، شاخص‌های برآوردن انتظارات توسط محله، همکاری با شهرداری و احساس عضویت در گروه یکسان در محله در سطح متوسط کیفیت و شاخص‌های حقوق کودکان، حقوق حیوانات و تمایل به ماندن در محله در صورت کسب شرایط اقتصادی بهتر، نامطلوب ارزیابی شده‌اند و در محیط فیزیکی، به ترتیب شاخص‌های نظافت معابر محله، نظافت مردم در محله، روشنایی معابر محله، نبود آلودگی صوتی، نبود بوی زننده و وجود فضاهای متنوع در محله در سطح مطلوب، شاخص‌های آبرگرفتنی معابر محله، عرض معابر و پیاده‌روهای مناسب در سطح متوسط کیفیت و شاخص‌های کیفیت مبلمان شهری در محله، وجود درختان و سایه آنها، ایمنی مربوط به تردد اتومبیل، آسفالت و سنگفرش معابر و زیبایی نمای ساختمان‌ها در محله، پایین‌تر از سطح متوسط کیفیت قرار گرفته‌اند. هم چنین نتایج نشان داد که در محیط اجتماعی، حقوق کودکان در محله، برآوردن انتظارات توسط محله، رضایت از تعداد جمعیت محله، سرزندگی و تمایل به ماندن در محله با شرایط اقتصادی بهتر، بیشترین اهمیت را از نظر ساکنین دارند. بنابراین نامطلوب بودن حقوق کودکان منجر به انتخاب این شاخص به عنوان مهم‌ترین شاخص نزد شهروندان شده است اما با وجود اینکه شاخص‌های سرزندگی و تعداد جمعیت محله مطلوب ارزیابی شده‌اند، اهمیت بالایی برای شهروندان دارند. در مورد محیط فیزیکی، طبق نتایج، نظافت مردم در محله، زیبایی نمای ساختمان‌ها، فضاهای متنوع در محله و نظافت معابر محله بیشترین تأثیر را بر رضایت ساکنین از این محیط دارند بنابراین، همانطور که شاخص زیبایی نمای ساختمان‌ها نامطلوب ارزیابی شده، برای شهروندان بسیار مهم بوده است اما با وجود مطلوب بودن شاخص‌های نظافت معابر، نظافت مردم در محله و وجود فضاهای متنوع در محله، این شاخص‌ها اهمیت زیادی نزد شهروندان داشته‌اند. به‌طورکلی از نظر شهروندان، اهمیت محیط اجتماعی و محیط فیزیکی تقریباً برابر است. با توجه به نتایج یاد شده از نارضایتی شهروندان از نبود شرایط اجتماعی مورد انتظار برای کودکان، کیفیت پایین مبلمان شهری، کمبود درختان در محلات، احساس ایمنی پایین از تردد اتومبیل، آسفالت و سنگفرش نامناسب و رضایت پایین از زیبایی نمای ساختمان‌ها، اقدامات لازم در جهت رفع این کمبودها در محلات باید به صورت اهداف آتی در برنامه‌ریزی‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت سیاستگذاری‌های شهری قرار گیرد تا بیشترین کارایی را برای شهروندان به همراه داشته باشد.

کتابشناسی

۱. ابراهیمی، سعید (۱۳۹۲)، کاربرد فنون تحلیل چندمعیاری و منطق فازی در تحلیل و ساماندهی مبلمان شهری مطالعه موردی: رشت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی دکتر اصغر شکرگزار، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه گیلان؛
۲. پوراحمد، احمد؛ فرهودی، رحمت‌الله؛ حبیبی، کیومرث؛ کشاورز، مهناز (۱۳۹۰)، بررسی نقش کیفیت سکونتی در مهاجرت‌های درون شهری (مطالعه موردی: بافت قدیم شهر خرم‌آباد)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۵، ۱۷-۳۶؛
۳. پورجعفر، محمدرضا؛ محمودی نژاد، هادی (۱۳۸۸)، طراحی شهری و سرمایه‌اجتماعی در فضاهای شهری، تهران: انتشارات هله؛
۴. دانشپور، سید عبدالهادی؛ شیعه، اسماعیل؛ روستا، مریم (۱۳۹۳)، تدوین مدل ساختاری عوامل مکانی مؤثر بر ارتقاء پایداری اجتماعی در بافت‌های فرسوده شهری به کمک تحلیل عاملی و تحلیل مسیر، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۳۵، ۱۳۳-۱۴۲؛
۵. دیوسالار، اسدالله؛ مفلوکی اوره، خدیجه (۱۳۹۳)، ارزیابی شاخص‌های کیفیت محیط سکونتی از دیدگاه شهروندان (نمونه موردی: بخش مرکزی شهر ساری)، اولین کنگره تخصصی مدیریت شهری و شوراهای شهر، مرکز همایش‌های توسعه ایران؛
۶. راست‌بین، ساجد؛ جعفری، یاسر؛ دارم، یاسمن؛ معززی مهر طهران، امیرمحمد (۱۳۹۱)، رابطه همبستگی بین کیفیت‌های محیطی و تداوم حیات شهری در عرصه‌های عمومی (نمونه موردی: جلفای اصفهان)، شماره ۲۱، سال نهم، ۳۵-۴۶؛
۷. رشنو، مژگان؛ سعیدی رضوانی، نوید (۱۳۹۱)، بررسی کیفیت محیط سکونتی در مجتمع‌های مسکونی (مطالعه موردی: مجتمع مسکونی میلاد قزوین)، ماهنامه بین‌المللی اطلاع‌رسانی آموزشی-پژوهشی، سال سوم، شماره ۲۰؛
۸. غفوریان، میترا؛ حصار، الهام (۱۳۹۵)، بررسی عوامل و متغیرهای زمینه‌ای مؤثر بر رضایتمندی ساکنان از محیط مسکونی، فصلنامه مطالعات شهری، شماره ۱۸، ۹۱-۱۰۰؛
۹. فیروزی، محمدعلی؛ نعمتی، مرتضی؛ داری‌پور، نادیا (۱۳۹۳)، سنجش تطبیقی تصویر ذهنی شهروندان به مفهوم کیفیت محیط شهری در طرح مسکن مهر (مطالعه موردی: شهر امیدیه)، دوفصلنامه پژوهش‌های منظر شهری، سال اول، شماره ۲؛
۱۰. کروبی، مهدی؛ فیاضی، مرتضی (۱۳۹۲)، تأثیر محیط فیزیکی بر ادراک مشتریان از کیفیت خدمات در صنعت هتلداری (مطالعه موردی هتل‌های استقلال، انقلاب و کوثر تهران)، فصلنامه گردشگری دانشگاه علم و فرهنگ، ۱-۱۸؛
۱۱. گلابی، فاطمه؛ آقایی‌هیر، توکل؛ ابراهیمی، رضا (۱۳۹۲)، بررسی عوامل اجتماعی، اقتصادی مرتبط با سطح رضایتمندی شهروندان از محله مسکونی، مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال سوم، شماره ۹، ۱۲۵-۱۵۴؛
۱۲. مظفری، نگین، لطیفی، بیتا، برک‌پور، ناصر (۱۳۹۴)، سنجش و مقایسه میزان رضایتمندی ساکنان از سیستم سکونتی (مطالعه موردی: مناطق ۳ و ۱۱ شهر تهران)، فصلنامه مطالعات شهری، شماره ۱۷، ۷۷-۹۲؛
13. Abdul Mohit, M., Azim, M. (2012), Assessment of Residential Satisfaction with Public Housing in Hulhumale', *Maldives, Procedia - Social and Behavioral Sciences* 50, 756-770;
14. Bolivar, J., Daponte, A., Rodriguez, M., Sanchez, J. J. (2010), The Influence of Individual, Social and Physical Environment Factors on Physical Activity in the Adult Population in Andalusia, Spain, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 60-77;
15. Chiarazzo, V., Coppola, P., Dell'Olio, L., Ibeas, A., Ottomanelli, M. (2014), The Effect of Environmental Quality on Residential Choice Location, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 162, 178-187;
16. Ettwein, V., Maslin, M. (2011), *Physical Geography: Fundamentals of the Physical Environment*, University of London;
17. Gehl, J. (2004), *Public Spaces, Public Life*, Copenhagen: Danish Architectural Press.
18. Hanak, T., Marovic, L., Aigel, P. (2015), Perception of Residential Environment in Cities: a Comparative Study, *Procedia Engineering*, 117, 495-501;
19. Harang, M. (2003), *The Improvement of Quality of Life in Residential Areas*;
20. Huang, Z., Du, X (2015), Assessment and determinants of residential satisfaction with public housing in Hangzhou, China, *Habitat International*, 47, 218-230;
21. Ibem, E. O., Aduwo, E. B. (2013), Assessment of Residential Satisfaction in Public Housing in Ogun State, Nigeria, *Habitat International*, 40, 163-175;
22. Ibem, E.O., Amole, D. (2013), Subjective life satisfaction in public housing in urban areas of Ogun State, Nigeria, *Cities*, 35, 51-61;
23. Ismail, F., Jabar, I.L., Janipha, N.A.I., Razali, R. (2015), *Measuring the Quality of Life in Low Cost*

- Residential Environment, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 168, 270-279;
24. Jiboye, A.D. (2012), Post-occupancy evaluation of residential satisfaction in Lagos, Nigeria: Feedback for residential improvement, *Frontiers of Architectural Research*, 1(3), 236-243;
 25. Jiboye, A.D. (2014), Significance of house-type as a determinant of residential quality in Osogbo, Southwest Nigeria, *Frontiers of Architectural Research*, 3(1), 20-27;
 26. Jiboye, D. A. (2010), Evaluating the pattern of residential quality in Nigeria: the case of Osogbo Township. *Facta universitatis-series: Architecture and Civil Engineering*, 8(3), 307-316;
 27. Kesalkheh, S., & Dadashpoor, H. (2012), Assessment Residential Environmental Quality of Traditional and New Neighborhoods, in a Rapid Grown City, Tehran, 1-11;
 28. Madanipour, A. (1996), *Design of Urban Spaces: an Inquiry into a socio-Spatial Process*. Conducted by University of Newcastle, New York: John Wiley & Sons;
 29. Shieh, E., Sharifi, A., Rafieian, M. (2011), Identification of factors that assure quality of residential environments, using environmental assessment indices: a comparative study of Two of Tehran's neighborhoods (Zafaranih & Khaniabad), *Iran University of Science & Technology*, 21(2), 119-132;
 30. Teck-Hong, T. (2012), Housing satisfaction in medium-and high-cost housing: The case of Greater Kuala Lumpur, Malaysia. *Habitat International*, 36(1), 108-116;
 31. Wokekoro, E., Owei, O. (2014), An Assessment of Residential Quality of Life in Planned Areas in Port Harcourt Municipality, Nigeria, *Merit Research Journal of Environmental Science and Toxicology*, Vol. 2(2) pp. 012-026.